

Inspirationen fra den ortodokse kirke

Rapport fra Peter Fischer-Nielsens studieorlov, marts-maj 2024

Baggrund

Den ortodokse kirke vokser i Danmark. Det skyldes især to begivenheder. EU-udvidelsen i 2007 har betydet, at mange rumænere vælger at tage til Danmark for at arbejde eller studere. De bringer deres tro med sig – og for det store flertals vedkommende drejer det sig om ortodoks kristendom. Der er nu knap 46.000 rumænere i Danmark, hvilket gør dem til den tredjestørste migrantgruppe (kun overgået af tyrkere og polakker). Krigen i Ukraine har også betydet en stor tilvækst af ukrainske ortodokse kristne. I alt bor der nu omkring 45.000 ukrainere i Danmark, hvilket gør dem til den femtestørste migrantgruppe.

Tilvæksten af ortodokse kristne kalder på forskellige måder på folkekirken. Det er blandt andet i forhold til sociale, diakonale og integrationsmæssige indsatser, kirkeåbnende initiativer, økumeniske samtaler og mere praktisk-økonomisk støtte som fx udlån af kirkebygninger. Men mødet med de ortodokse kristne er langt fra kun en opgave. Der er også inspiration at hente i den ortodokse kirke. Mødet med en anden kirkelig tradition kan sætte sunde refleksioner i gang hos folkekirkelutheranere, der som medlemmer af majoritetskirken let kan komme til at glemme, at man også kan være kristen kirke på ganske andre måder.

Det har på den baggrund givet god mening at bruge min studieorlov på at studere den ortodokse kirke. Det har øget min indsigt i den tro og praksis, som rumænere, ukrainere og andre østeuropæere med ortodoks baggrund bibringer det danske kirkelige landskab. En indsigt som forhåbentlig kan fremme den gode relation med de ortodokse, som jeg møder i mit daglige arbejde som sogne- og stiftspræst. Og samtidig har studierne i den ortodokse teologi været inspirerende i forhold til min egen teologiske refleksion, hvilket forhåbentlig også kan komme andre – i menighed og stift – til gavn.

Indhold

I min studieorlov fordybte jeg mig i den ortodokse kirke dels gennem læsning af ortodoks teologisk litteratur og dels gennem levende møder med ortodokse kristne.

Min læsning bestod først og fremmest – men ikke udelukkende – af en gennemlæsning af den ortodokse teolog Kallistos Wares forfatterskab. Kallistos Ware (1934-2022) er af flere grunde interessant: Han var englænder og skrev altså ind i en vestlig virkelighed, der på mange måder ligner vores danske. Han var til det sidste teologisk engageret i aktuelle problemstillinger som fx kvinders rolle i kirken og LGBT-spørgsmål. Han var konvertit – han blev døbt ind i den anglikanske kirke, men som ung konverterede han til den ortodokse kirke. Med andre ord kendte Kallistos Ware til at være ikke-ortodoks, og hans refleksioner kan måske derfor være lettere for os udenforstående at følge end så mange andres. Endelig er han bredt anerkendt og respekteret i den ortodokse verden.

To studieophold blev det også til i løbet af min studieorlov. Først tilbragte jeg 14 dage i Stockholm, som lidt populært kan kaldes den ortodokse kirkes nordiske hovedstad. Jeg knyttede til ved det ortodokse præsteseminarium Sankt Ignatios, hvor jeg fik mulighed for at drøfte ortodoks teologi og praksis med undervisere og studerende. Undervejs i opholdet tog jeg også del i søndagsliturgien i en svensktalende menighed under den georgisk-ortodokse kirke. Jeg besøgte desuden den finsk-ortodokse menighed i Stockholm.

Det andet studieophold – ligeledes på to uger – fandt sted i Sibiu, hovedstaden i Transsylvanien, Rumænien. Rumænien er et udpræget ortodokst land, så det er ikke bare i kirkerne og på præsteseminarierne, man støder ind i den ortodokse tro. Det gør man også i gadebilledet og i samtaler med almindelige mennesker. Og

det interessante ved Transsylvanien er, at den ortodokse kirke dér har en lang fælles historie sammen med den katolske og den lutherske kirke. En historie der langt hen ad vejen har været og fortsat er harmonisk. I Sibiu knyttede jeg til ved Det Økumeniske Institut i byen, hvor jeg også holdt en gæsteforelæsning. En af centrets bærende kræfter, Dr. Alexandru-Marius Crişan, tog hånd om mit ophold og var en fantastisk guide ind i den ortodokse verden.

Temaer til inspiration og refleksion

Studierne gav ikke blot større forståelse for vores nye ortodokse naboer – de har også ført til en refleksion over egen tro og praksis som folkekirkelutheraner. Især disse fem temaer har jeg fundet interessante at arbejde med og spejle min egen teologi i:

1. Spiritualitet

Den ortodokse kirke er langt mere optaget af liturgi og spiritualitet – og langt mindre optaget af dogmatik – end den lutherske. Kallistos Ware formulerer det således: "Worship comes first, doctrine and discipline second."¹ Eller som en rumæner formulerede det: "I Vesten tænker man først og beder bagefter. I Østen beder vi først og tænker bagefter." Folk kommer ikke i kirke for at høre en god prædiken, men for at møde det hellige.

2. Kroppen

I folkekirken er vi ofte tilbøjelige til at tænke, at troen er noget, der sidder i hovedet eller i hjertet – mere end i resten af kroppen. De ortodokse har kroppen med sig. I kirken står man op i stedet for at sidde ned, man slår hyppigt korsets tegn, man tænder lys, og man kysser ikonerne. En rumæner fortalte mig: "Vi ortodokse kysser alting!" Også uden for kirkens rum hænger krop og tro sammen. Dette kommer blandt til udtryk i de mange fastedage, som de ortodokse overholder. Også den personlige bøn kan have kropslige elementer, hvor man for eksempel beder i en opmærksomhed omkring ens åndedræt eller ved hjælp af et bedereb.

3. Traditionen

De ortodokse taler om Traditionen med stort T. Den består ifølge Kallistos Ware af Bibelens bøger, trosbekendelsen, de økumeniske kirkemøders bestemmelser, kirkefædrenes skrifter, kanonen, gudstjenestebøgerne og de hellige ikoner – "in fact the whole system of doctrine, Church government, worship, spirituality and art which Orthodoxy has articulated over the ages."² Hvor reformationen lærte os at tænke i *sola fide* og *sola scriptura*, så har de ortodokse en anderledes kollektivistisk (eller hierarkisk) tilgang til troen. Bibelen er ikke uvæsentlig, men den forvaltes og udlægges af kirken og af Traditionen: "The final criterion for our interpretation of Scripture is the mind of the Church."³

4. Døden

Kallistos Ware skriver, at der i vores vestlige verden nærmest hersker en "stilhedens konspiration" omkring døden.⁴ Hos de ortodokse har døden og de døde en mere fremtrædende plads. Man sætter ikke så skarpt et skel mellem de levende og de døde: "The living and the departed belong to a single family."⁵ De døde er fortsat en del af Guds virkelighed, og derfor giver det også mening at bede for dem, ligesom man kan bede de døde om forbøn – som man ville kunne gøre det med en levende. Årsagen kan også endnu mere enkelt formuleres således: "We pray for the dead because we love them."⁶ Traditionerne omkring dødsfald er også langt mere omfattende. I dagene efter begravelsen er der forskellige ceremonier, der skal hjælpe den afdødes

¹ Kallistos Ware, *The Orthodox Church – An Introduction to Christianity*, Penguin Books, 2015 (1963) s. 259.

² Ibid. s. 190.

³ Kallistos Ware: *The Orthodox Way*, St. Vladimir's Seminary Press, 2018 (1978), s. 151.

⁴ Kallistos Ware, *Sacraments of Healing*, St Vladimir's University Press, 2023 (taler fra 1999), s. 95.

⁵ Kallistos Ware: *The Inner Kingdom – volume 1 of the collected works*, St Vladimir's Seminar Press, Crestwood, New York, 2004, s. 32.

⁶ Ibid. s. 35.

sjæl godt på vej. Og man har mange steder tradition for at markere dødsdagen for afdøde med store familiemiddage.

5. Frelse

Inden for ortodoks teologi vil man typisk mene, at den klassiske lutherske retfærdiggørelseslære bliver for juridisk og for snæver. I sin frelsesforståelse lægger den ortodokse kirke stor vægt på inkarnationen – frelsen består i, at Gud i Kristus smeltede sammen med vores virkelighed, for at vi kan smelte sammen med Guds: "He became what we are, so as to make us what he is."⁷ Korset er ikke fraværende i ortodoks frelsestænkning, men ses altid i sammenhæng med det, der kommer efter: Kristi sejrige nedstigning til dødsriget, hans opstandelse og himmelfart. Og døden på korset er mest af alt et tegn på, at Krisi sammensmeltning med vores tilværelse er fuldstændig: "God incarnate enters into all our experience (...) shares not only in the fullness of human life but also in the fullness of human death".⁸ Frelse er for en ortodoks at få del i Guds fylde. Man går så vidt som til at sige – med reference til 2 Pet 1,4 – at frelse handler om *guddommeliggørelse* (theosis) – at vi skal blive guder: "... the final goal at which every Christian must aim: to become god, to attain theosis, deification or divinization. For Orthodoxy our salvation and redemption mean our deification."⁹ Det skal ikke misforståes sådan, at vi skal blive Gud med stort G: "(...) man participates in the energies of God, not in the essence. There is union, but not fusion or confusion."¹⁰ Frelsesforståelsen ligger i naturlig forlængelse af menneskesynet: Man opererer ikke med et arvesyndsbegreb. Vi fødes nok med en disposition til at synde, men vi har også en gudbilledlighed og fri vilje, der kan træffe rigtige (og forkerte) valg, og som kan samarbejde med Guds nåde: "The image of God is distorted by sin, but never destroyed."¹¹ Endelig ligger det dybt i den ortodokse lære, at frelsen formidles gennem deltagelse i kirkens liv – underforstået: den ortodokse kirkes liv.

Det vil føre for vidt i denne rapport at gøre rede for, hvordan disse fem temaer på mangfoldige måder kan udfordre og inspirere en folkekirkelig teologi og praksis. Men temaerne lægger op til en række interessante og relevante spørgsmål: Hvordan kan vi (og skal vi) give spiritualiteten mere plads? Hvordan kan troen få mere krop? Hvordan kan traditionen (og fællesskabet) blive en aflastning for individet? Hvordan giver vi plads til døden – og kan vi blive bedre til at tilbyde ritualer omkring døden? Hvordan kan vi tænke bredere om frelse, uden at miste vores lutherske kerneforståelse af frelsen som Guds gerning alene?

Output

Som et konkret udkomme af studieorloven har jeg udarbejdet et foredrag, som tilbydes gratis til sogne og provstier i Viborg Stift. Her fører jeg ovenstående refleksioner videre og inviterer til samtale. Håbet er, at foredraget og den efterfølgende samtale både kan føre til en øget forståelse for de ortodokse kristne i vores land, en refleksion omkring den inspiration der er at hente i den ortodokse kirke samt en opmærksomhed omkring, hvad det i grunden vil sige at være luthersk i dag.

I mødet med andre trosopfattelser er det sundt at lade spørgsmålet melde sig: Hvordan ser min/vores egen tro i grunden ud? Hvad er vigtigt for mig/os? Hvad sætter jeg/vi særligt pris på? Som det formuleres i et studiedokument fra Det lutherske Verdensforbund: "Ecumenical dialogues invite us to learn from other Christian traditions, but they also call us to return to our own tradition and ask new questions."¹²

⁷ Kallistos Ware: *The Orthodox Way*, St. Vladimir's Seminary Press, 2018 (1978), s. 100.

⁸ Ibid. s. 106.

⁹ Kallistos Ware, *The Orthodox Church – An Introduction to Christianity*, Penguin Books, 2015 (1963) s. 225.

¹⁰ Kallistos Ware, *The Orthodox Way*, St. Vladimir's Seminary Press, 2018 (1978), s. 29.

¹¹ Kallistos Ware, *The Orthodox Church – An Introduction to Christianity*, Penguin Books, 2015 (1963) s. 217.

¹² *Now there are varieties – a study document on Lutheran identity in the global Lutheran communion*, LWF 2023, s. 13.